Andra Vasilescu

O ANALIZĂ A OMOGRAFELOR DIN DOOM[2]

Articolul face o analiză a omografelor înregistrate în DOOM[2] şi avansează sugestii pentru viitoarea ediție DOOM[3]. Se argumentează în favoarea captării unitare a fenomenului omonimiei lexicale pentru o imagine mai precisă asupra relației dintre forma (fonetică/grafică) şi sensul cuvintelor, cu un grad sporit de relevanță normativă şi cu avantaje pentru utilizatori. Exemplele folosite sunt preluate ca atare din DOOM[2].

1. OMONIME, OMOGRAFE, OMOFONE

Omonimia lexicală este un fenomen complex, abordat din diverse perspective conexe: lexicologie, semantică lexicală, lingvistică cognitivă, patologia limbajului, analiza discursului, lingvistică computațională, psiholingvistică, stilistică, literatură, predarea/învățarea limbilor străine, neurolingvistică. La noi, cercetările au fost subsumate lexicologiei şi lexicografiei, semanticii şi stilisticii.[1]

1.1. În aparență simple identități grafice şi/sau fonetice, omonimele sunt în mod particular interesante sub mai multe aspecte: oferă indicii asupra modului în care se achiziționează limba, se formează reprezentările mentale, este procesată informația, se structurează lexiconul mental, sunt stocate şi activate sensurile în/din memorie. Au fost studiate relațiile de dominare dintre omonime: echilibrul între sensurile grafiilor/foniilor identice, grafia/fonia cu sensul cel mai frecvent în uz, prioritizarea sensurilor în procesarea cuvintelor de către cititori/vorbitori, stabilitatea în timp a sensurilor asociate fiecăreia dintre grafii/fonii. Studiile experimentale au demonstrat că lexemele omonime sunt accesate mental mai lent decât sensurile cuvintelor polisemantice; omonimul corespunzător celui mai frecvent sens este accesat mental mai rapid decât cel corespunzător sensului mai puțin frecvent; capacitatea de a înțelege relația de omonimie dintre cuvinte se dezvoltă între 3 şi 4 ani, deoarece înainte de această vârstă copiii, probabil, fie nu înțeleg relația formă–sens, fie nu înțeleg că această relație nu este biunivocă, fie se

[1] Avram 1958; Diaconescu 1959; Asan 1960; Zugun 1968; Tohăneanu 1973; Moldovan, Ispas: 1973; Bucă, Evseev 1976; Felecan 1980; Hristea 1984; Coteanu, Forăscu, Bidu-Vrănceanu 1985; Moroianu 1989, 1997, 1999, 2005; Moldovan 1999; Forăscu 2000; Bidu-Vrănceanu, Forăscu, 2005; Băncilă 2007, printre alții.

LR, LXVIII, nr. 4, p. 551–565, Bucureşti, 2019

BDD-A31571 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:54:59 UTC)

bazează în procesarea limbajului pe o asumpție implicită, potrivit căreia ar exista o relație 1:1 între forma cuvintelor şi sensul lor[2]. Rezultatele experimentale validează practicile lexicografice în care omonimele se înregistrează ca intrări separate în dicționar.

1.2. Alături de polisemie, omonimia este un tip de ambiguitate lexicală. În timp, definiția omonimiei lexicale a fost controversată, mergând de la o accepție largă, potrivit căreia polisemia era inclusă în sfera omonimiei, la o accepție restrânsă, în care omonimia era condiționată de absența semelor comune şi etimologia distinctă a unităților lexicale. În cercetările actuale, omonimele lexicale sunt considerate unități lingvistice identice sub aspect grafic sau/şi fonetic, cu sensuri mai mult sau mai puțin diferite, adesea neînrudite semantic sau diferențiate substanțial în timp, cu etimologii adesea distincte şi diferențe semnificative privind contextele de utilizare, particularitățile morfologice şi combinatorii, uzul figurat şi idiomatic: *l<u>i</u>n*[1] – calm, domol, liniştit adj., adv. din lat. *lenus*; *l<u>i</u>n*[2] – peşte, s.m., din bg. *lin;* *l<u>i</u>n*[3] – vas, s.n. din ngr. *linós*; *or<u>a</u>nj*[1] – portocaliu, adj. invar. din fr. *orange*; *or<u>a</u>nj*[2] – culoare, s. n. din fr. *orange*; *pieptănăto<u>a</u>re*[1] – persoană care piaptănă fibre textile s. f. din *pieptăna* + suf. de agent/moțional *-toare*, g.-d. art. *pieptănăto<u>a</u>rei*, pl. *pieptănăto<u>a</u>re*; *pieptănăto<u>a</u>re*[2] – maşină de pieptănat fibre (Moldova şi Transilvania), s.f., g.-d. art. *pieptănăt<u>o</u>rii*, pl. *pieptănăt<u>o</u>ri*. Spre deosebire de omonime, cuvintele polisemantice sunt considerate forme lingvistice reunind sensuri asemănătoare, care se explică prin mecanisme evolutive de tip metaforic şi metonimic. Date fiind interferențele, ambiguitatea lexicală poate fi concepută ca un continuum gradual având la un pol omonimia, iar la celălalt polisemia: identitatea din planul formei (grafice sau fonetice) se corelează cu grade diferite de asemănare în planul conținutului (al sensului).

1.3. Omonimia lexicală implică omografia (identitatea grafică a unităților lexicale) sau/şi omofonia (identitatea acustică a unităților lexicale). Omonimele perfecte sunt simultan omofone şi omografe, ceea ce înseamnă că diferența semantică dintre unitățile lexicale se corelează cu o diferență formală zero; omonimele imperfecte se corelează doar cu diferențe de grafie sau doar cu diferențe fonetice, primele relevante pentru uzul scris al limbii, cele din urmă relevante pentru uzul vorbit şi, în ansamblu, relevante pentru limbă ca sistem. Raportul dintre omonime, omografe şi omofone este diferit de la o limbă la alta. De exemplu, finlandeza nu cunoaşte omonime (Leinenger, Rayner 2013: 665), limba ndebele (vorbită în Africa de Sud) nu are omofone (Beretta, Fiorentino, Poeppel 2005: 57–65), engleza are un număr relativ mic de omografe, aproximativ 1.500 (Leinenger, Rayner 2013: 665), care se corelează cu diferențe fonologice majore

[2] Dintre cercetările experimentale menite să pună în evidență aspecte referitoare la conştiința metalingvistică a vorbitorilor (engl. *metalinguistic awareness*), enumerăm, cu titlu de exemplificare: Geis, Winograd 1974; Gawlick-Grendell, Woltz 1994: 5–6, Beretta, Fiorentino, Poeppel 2005: 57–65.

BDD-A31571 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:54:59 UTC)

(*lead*: /lid/, „ghid”), /led/, „metal”). Studiind cazul particular al omografiei − omofoniei dintre pronumele demonstrative, pronumele relative şi articolele *der, dem, den* din germană, Samlovski, Wagner, Möbius (2013) au observat că şi în acest caz există totuşi diferenţe mici, dar semnificative, în privinţa duratei de pronunţare a vocalelor, a proeminenţei şi a structurii spectrale a acestora; lungimea vocalelor este invers proporţională cu frecvenţa în uz şi cu gradul de predictibilitate a unităţii lexicale. În română, majoritatea omografelor sunt şi omofone, diferenţele de pronunţie dintre omografele neomofone fiind de cele mai multe ori de natură accentuală: *ura*[1] interj.; *ura*[2] (a ~) vb., ind. prez. 3 *urează*; *varia*[1] (lat.) (*-ri-a*) s.n. pl.; *varia*[2] (a ~) (*-ri-a*) vb., ind. prez. 3 *variază*, 1 pl. *variem* (*-ri-em*), 2 pl. *variaţi*; conj. prez. 3 *să varieze*; ger. *variind* (*-ri-ind*); *zgârci*[1] s. n., pl. *zgârciuri*; *zgârci*[2] (*a se* ~) vb. refl., ind. prez. 3 sg. *se zgârceşte*, imperf. 3 sg. *se zgârcea*; conj. prez. 3 *să se zgârceascâ*; rareori, aceste diferenţe sunt de natură fonematică: *uni*[1] (fr.) [*u* pron. *iu*] adj. invar.; *uni*[2] (a ~) vb., ind. prez. 1 sg. şi 3 pl. *unesc*, imperf. 3 sg. *unea*; conj. prez. 3 *să uneascâ*. Fiind o limbă cu scriere fonetică, româna nu are omonime lexicale neomografe.

1.4. În sfera omonimiei lexicale intră, pe lângă omonimele lexicale (exemplificate anterior), omonimele lexico-morfologice (identitatea dintre forma-tip a unui lexem şi o formă paradigmatică a altui lexem: *cer*[1] s. n., *cer*[2] vb. prez. 1. sg.), omonimele afixale (identitatea dintre afixe lexicale identice, cu sensuri diferite, generând unităţi lexicale care au ca rezultat un sens compoziţional distinct: *-ură*[1] < lat. *-ura*, *arsură*; *-ura*[2] < fr. *-ure*, *uzură*), omonimele lexico-afixale (generate de identitatea formală dintre un lexem independent şi un afix lexical dependent de o bază: *de*[1] prep., *de*[2]- prefix, *deşira*), omonimele afixoidale (rezultate din identitatea formală dintre afixoide cu sensuri diferite: *omo*[1]- „acelaşi”, *omo*[2]- „crud”, *omo*[3]- „umăr”) şi omonimele lexico-afixoidale (antrenând cuvinte şi elemente de compunere savantă: *bis*[1], adj. invar, s. n., *bis*[2]- „doi, dublu”) (Moroianu 1999: 25–33).

Plecând de la premisa că un cuvânt este un ansamblu de forme paradigmatice, în discutarea omonimiei, în special într-o limbă cu flexiune bogată, cum este româna, două concepte sunt în mod particular relevante: omonimie totală/parţială şi omoforme. Omonimia totală se manifestă atunci când toate formele paradigmatice ale unui cuvânt coincid: *cală* (încăpere a unei nave) s. f., pl. *cale*, *cală* (plantă) s. f., pl. *cale*; omonimia parţială se manifestă în situaţii în care doar unele forme paradigmatice ale unei unităţi lexicale coincid: *arc*[1] (porţiune de curbă) s. n., pl. *arce*; *arc*[2] (resort) s. n., pl. *arcuri*. În primul caz, toate formele flexionare ale cuvântului sunt omografe, în timp ce în al doilea caz, doar unele dintre formele flexionare sunt omografe. Omoformele (forme flexionare sincretice) sunt forme paradigmatice identice cu semnificaţii gramaticale distincte (*pleacă* 3 sg., *pleacă* 3 pl.).

BDD-A31571 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:54:59 UTC)

2. OMOGRAFELE ÎN DOOM: OMONIME CONVENȚIONALE

Dicționarul ortografic, ortoepic şi morfologic al limbii române (DOOM[2]) consemnează norma actuală în domeniul scrierii, pronunțării şi flexiunii unor cuvinte care pun probleme în uz. Metalimbajul gramatical este minimal, redus la termeni necesari pentru identificarea clasei lexico-gramaticale, precizarea paradigmei flexionare şi câteva indicații de registru.

2.1. Omografele sunt înregistrate ca intrări distincte cu indice la umăr (exponent), astfel:

toporaş[1] (planta) s. m., pl. *toporaşi*
toporaş[2] (unealta) s. n., pl. *toporaşe*

Precizări succinte privind înregistrarea omografelor apar în *Notă asupra ediției* (p. XI–XVII), *Principalele norme ortografice, ortoepice şi morfologice ale limbii române* (p. XVII–XCVIII) şi *Îndrumări pentru consultarea dicționarului* (p. XCVIX–CIV).

Din cele 62.000 de cuvinte din DOOM[2] (p. IX), 2.156 (3,48%) se grupează în serii de omografe, conform statisticii cuprinse în tabelul de mai jos[3].

LITERA	NUMĂR SERII DE OMOGRAFE INVENTARIATE ÎN DOOM					
	2 termeni	3 termeni	4 termeni	5 termeni	6 termeni	7 termeni
A	203	7	2	0	0	1
Ă	2	0	0	0	0	0
B	97	10	2	0	0	0
C	254	22	5	0	0	0
D	122	5	0	1	0	0
E	52	2	1	0	0	0
F	72	2	0	0	0	0
G	45	4	0	0	0	0
H	40	0	0	0	0	0
I	51	5	1	0	0	0
Î	25	2	0	0	0	0
J	7	2	0	0	0	0
K	6	0	0	0	0	0
L	62	4	0	0	0	0
M	161	14	1	0	0	0
N	61	2	0	0	0	0
O	61	2	0	0	0	1
P	189	16	2	0	0	0

[3] Statistica a fost realizată manual de masteranda Raluca Pleşa, anul I master (programul *Studii avansate de lingvistică*), Universitatea din Bucureşti, Facultatea de Litere, în cadrul practicii de specialitate (2020, semestrul al II-lea).

BDD-A31571 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:54:59 UTC)

Q	1	0	0	0	0	0
R	75	8	0	0	0	0
S	146	12	0	0	0	0
Ş	30	6	0	0	0	0
T	126	10	1	0	0	0
Ţ	0	0	0	0	0	0
U	21	1	0	0	0	0
V	62	4	0	0	0	0
W	3	0	0	0	0	0
X	2	0	0	0	0	0
Y	0	0	0	0	0	0
Z	22	0	0	0	0	0
TOTAL	1998	140	15	1	0	2

Fig. 1. Seriile de omografe din DOOM[2]. Repartiția pe litere.

Majoritatea seriilor sunt dublete omografe (1998/92,67%), un număr semnificativ mai mic formează triplete (140/6,5%) şi, accidental, apar serii cu mai mult de trei termeni (0,85%), astfel: cu patru termeni (15/0,7%)[4], cu cinci termeni (1/0,05%)[5], cu şapte termeni (1/0,1%)[6].

[4] Cele 15 serii de omografe cu 4 termeni sunt: {*ai*[1] art. v. *al*; *ai*[2] interj.; *ai*[3] (usturoi, mamifer) (reg., rar) s. m., pl. *ai*, art. aii; *ai*[4] vb. v. *avea*[1], *avea*[2]}; {*au*[1] (înv.) adv.; *au*[2] (înv., reg.) conjct.; *au*[3] interj.; *au*[4] vb. v. *avea*[1], *avea*[2]}; {*bob*[1] (planta) s. m.; *bob*[2] (samânța pentru ghicit) s. m., pl. *bobi*; *bob*[3] (sămânța) s. n., pl. *boabe*; *bob*[4] (sanie, instalație de ridicat) s. n., pl. *boburi*};{*bun*[1] adj. m., pl. *buni*; f. *bună*, pl. *bune*; *bun*[2] adv.; *bun*[3] (bunic) (pop.) s. m., pl. *buni*; *bun*[4] (obiect, avut) s. n., pl. *bunuri; ca*[1] (la fel ca) adv. (îi vorbesc lui ~ ei)}; {*ca*[2] conjct. (în ca (...) să); *ca*[3] (reg.) interj.; *ca*[4] (ca şi, decât, în calitate de) prep. (la fel de bun ~ tine/~ tine de bun, mai bun ~ tine, a aduce ~ martor)}; {*câț*[1] adv.; *câț*[2] (încât) (reg., înv.) conjct.; *câț*[3] pr. m., adj. pr. m., pl. *câți*; f. *câtă*, pl. *câte*; g.-d. pl. m. şi f. *câtor*; *câț*[4] s. n., pl. *câturi*}; {*ceă*[1] adj. pr. v. *cel*[1]; *ceă*[2] art. v. *cel*[2]; *ceă*[3] interj.; *ceă*[4] pr. v. *cel*[3]}; *creț*[1] adj. m., pl. *creți*; f. *creață*, pl. *crețe*; *creț*[2] (cârlionț) (rar) s. m., pl. *creți*; *creț*[3] (cută, fald) s.n., pl. *crețuri*; *creț*[4] (zbârcitură, rid) s. n., pl. *crețuri*}; {*cutare*[1] adj. pr. m., g.-d. *cutărui*; f. *cutare*, g.-d. *cutărei*; pl. m. şi f. *cutare*, g.-d. *cutăror*; *cutare*[2] pr. m., g.-d, *cutăruia*; *cutare*, g.-d. *cutăreia*; pl. m. şi f. *cutare*, g.-d. *cutărora*; *cutare*[3] (încreștire) s. f., g.-d. art. *cutării*; pl. *cutări*; *cutare*[4] (nume de persoană imaginar) s. m., art. *lui cutare*; *e*[1] (literă) s. m./s. n., pl. *e/e-uri*}; {*e*[2] (sunet) s. m., pl. *e*; *e*[3] vb. v. *fi*; *e*[4]/*ea* interj.}[4];{*i*[1] (literă) s. m./s. n., pl. *i/i-uri*; *i*[2] (sunet) s. m., pl. *i*; *i*[3]/*ii* interj.; *i*[4]*, -i, i-, -i-* pr. v. *ea, el; i-, -i, -i-* vb. v. *fi*}; {*mei*[1] (planta) s. m.; *mei*[2] (meişte) s. n., pl. *meiuri*; *mei*[3]/*ai mei*[3] v. *meu* v *al meu*[1]*; mei*[4] (ai ~) v. *meu*[2] (al ~)}; {*puf*[1] interj.; *puf*[2] (planta, gogoaşa de mătase) s. m., pl. *pufi*; *puf*[3] (perişor la plante/la animale, pene mici) s. n.; *puf*[4] (obiect de toaletă, scaun) s. n., pl. *pufuri*}; {*pui*[1]/*pui-pui* interj.; *pui*[2] (ființa, obiect mic, moneda, acțiune bancară) s. m., pl. *pui*, art. *puii*; *pui*[3] (cusătura) s. m. pl., art. *puii*; *pui*[4] (a ~) (reg.) vb., ind. prez. 3 sg. *puieşte,* imperf. 3 sg. *puia;* conj. prez. 3 *să puiască*}; {*tot*[1] adj. pr. m., pl. *toți*; f. *toată*, pl. *toate*, g.-d. pl. m. si f. *tuturor* (*toată lumea, toată această lume, lumea toată, a toată lumea*); *tot*[2] adv. (e tot supărat); *tot*[3] pr., pl. *toți*, art. *toții* (cu ~); f. *toată*, pl. *toate*, art. *toatele* (cu ~), g.-d. pl. m. si f. *tuturor*/*tuturora*; *tot*[4] s. n. (un tot, tot(ul) îl supără)}.

[5] Seria cu 5 termeni este: {*drept*[1] adj. m., pl. *drepți*; f. *dreaptă*, pl. *drepte*; *drept*[2] adv. (~ înainte); *drept*[3] (pe ~) loc. adv. *drept*[4] prep. (~ răsplată); *drept*[5] s. n., pl. *drepturi*}.

[6] Cele 2 serii cu 7 termeni sunt: {*a*[1] (literă) s. m./s. n., pl. *a/a*-uri; *a*[2] (sunet) s. m., pl. *a*; *a*[3] prep.; *a*[4] adj. pr. v. *al*[1]; *a*[5] art. v. *al*, *al*[2]; *a*[6] vb. aux. v. *avea*[2]; *a*[7]/*aa* interj.}; {*o*[1] (litera) s. m./s. n., pl. *o/o*-uri; *o*[2] (sunet) s. m., pl. *o*; *o*[3] interj.; *o*[4] adj. pr. v. *un*[1]; *o*[5] art. v. *un*[2]; *o*[6] num. v. *un*[3]; *o*[7], o-, -o, -o- pr. v. *ea*}.

BDD-A31571 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:54:59 UTC)

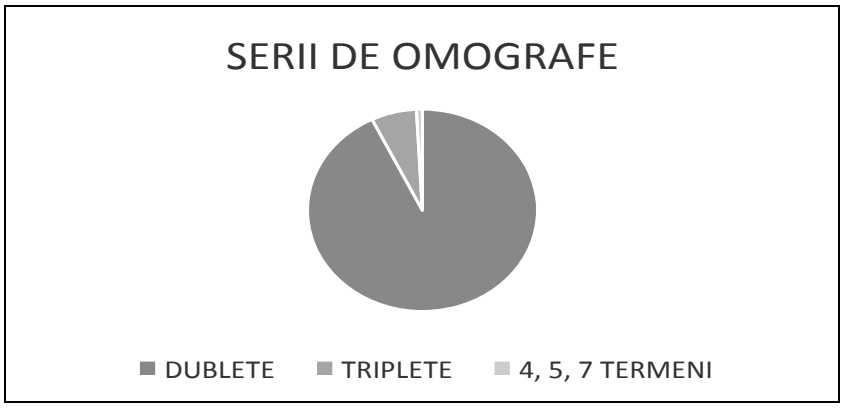


Fig. 2. Serii de omografe în funcție de numărul de termeni.

Intrările în DOOM[2] sunt formele-tip ale cuvintelor din uzul literar, precum şi unele regionalisme, arhaisme, cuvinte populare, uneori chiar argotice, considerate a fi folosite în limba literară cu funcție stilistică. Informațiile oferite privesc: scrierea şi pronunția corectă, încadrarea morfologică, forme problematice din paradigma flexionară, respectiv forma unică a cuvintelor neflexibile; uneori, pentru dezambiguizare, sunt consemnate minimal informații semantice.

2.2. Într-o abordare care dă prioritate formei, DOOM[2] înregistrează omografe (omofone sau neomofone), nu omonime. Suntem de părere că în viitoarea ediție (DOOM[3]) ar fi preferabilă înregistrarea omonimelor, din mai multe motive. În primul rând, pentru adecvare teoretică: elementul supraordonat al relației este omonimia, rolul distinctiv revenind sensului, care îmbracă forme scrise sau (uneori şi) acustice diferite, între care, suplimentar, apar una sau mai multe diferențe flexionare, combinatorii sau de uz contextual. Chiar dacă, grație scrierii fonetice, toate omonimele lexicale sunt omografe şi majoritatea omofone în română, această relație, după cum s-a văzut mai sus (**1.3.**), nu este universală; mai mult, nu toate omografele sunt omonime lexicale (de pildă omoformele sau sintagmele omografe, vezi *infra* **2.2.2.**). În al doilea rând, ca dicționar ortografic şi ortoepic, DOOM normează, în egală măsură, uzul oral şi uzul scris, extins asupra tuturor formelor paradigmatice (dicționar morfologic) ale cuvintelor-tip înregistrate. Înregistrând omografele se acordă prioritate formei scrise. Astfel cuplul [formă scrisă – sens] poate contracta o relație de omonimie doar în registrul scris (interj. *ură*[1], vb. inf. *ură*[2] şi suplimentar, omonimia lexico-morfologică cu s. art. hot. *ura*), dar este absentă în registrul oral (interj. /uraaa!/, v. *ură*), unde mărcile suprasegmentale au rol dezambiguizator. Situația este diferită de *bancă*[1] şi *bancă*[2], de pildă, unde omonimia se actualizează deopotrivă în registrul scris şi în cel oral. În al treilea

BDD-A31571 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:54:59 UTC)

rând, pentru utilizatori ar fi o soluție mai intuitivă în măsura în care sensul, şi nu forma, prevalează în conştiința lor lingvistică. Decizia de a inventaria omonime, nu omografe, ar modifica inventarul cuvintelor notate cu exponent şi configurația seriilor.

În cele ce urmează vom analiza modul în care sunt înregistrate omografele în DOOM^2, detaliile analizei întărind propunerea de schimbare a perspectivei, în sensul înregistrării omonimiei. Aşa cum sunt înregistrate în prezent, omografele din DOOM^2 pot fi văzute ca omonime convenționale: omonime înregistrate în urma aplicării unor convenții lexicografice punctuale, având ca efect modificarea inventarului de omonime din sistemul limbii române în sensul restrângerii sau al lărgirii lui.

2.2.1. Omografele omonimelor parțiale şi totale. Într-o abordare care acordă prioritate grafiei şi paradigmei flexionare a cuvintelor, înregistrarea în DOOM^2 a omografelor conduce la tratarea lexicografică diferită a omonimelor parțiale şi totale. Omonimele parțiale sunt înregistrate pe verticală cu indice la umăr şi evidențiate în serii omonime, în timp ce omonimele totale sunt înregistrate pe orizontală, subsumate convențional unei forme lexicale supraordonate şi, practic, opacizate, favorizând confuzia cu polisemia.

În seriile de omografe corespunzătoare omonimelor parțiale sunt înregistrate cuvinte care au aceeaşi formă-tip, dar aparțin unor categorii lexico-gramaticale diferite sau, în cadrul aceleiaşi clase lexico-gramaticale, au paradigme flexionare diferite. La substantivele omografe, diferențele flexionare privesc încadrarea în gen, comportamentul în raport cu categoria numărului (substantive care marchează opoziția de număr vs *singularia/pluralia tantum*), morfemele flexionare selectate pentru a exprima opoziția de număr, precum şi, acolo unde este relevant, categoria cazului sau a definitudinii (articularea). La verbele omografe, diferențele flexionare indexate privesc încadrarea în (sub)clasa de conjugare şi prezența obligatorie a formantului reflexiv. Nu există adjective omografe, diferențiate flexionar. Rezultă astfel serii fie uniforme (alcătuite din omografe aparținând aceleiaşi clase lexico-gramaticale), fie hibride (aparținând unor clase lexico-gramaticale diferite): {*ab<u>a</u>te*^{1} s. m.; *ab<u>a</u>te*^{2} (a ~) vb.}; {*acaj<u>u</u>*^{1} adj. invar.; *acaj<u>u</u>*^{2} (arbore) s. m.; *acaj<u>u</u>*^{3} (culoare) s. n.}; {*acord<u>o</u>r*^{1} (persoană) s. m., pl. *acord<u>o</u>ri; acord<u>o</u>r*^{2} (instrument) s. n., pl. *acordo<u>a</u>re*}; {*<u>a</u>rc*^{1} (porțiune de curbă) s. n., pl. *<u>a</u>rce*; *<u>a</u>rc*^{2} (resort) s. n., pl. *<u>a</u>rcuri*}; {*arg<u>i</u>nt*^{1} (ban) s. m., pl. *arg<u>i</u>nți*; *arg<u>i</u>nt*^{2} (metal) s. n. (sorturi, obiecte) pl. *arg<u>i</u>nturi*; simb. Ag}; {*învățat*^{1} s.m., pl. *învățați*; *învățat*^{2} s.n.}; {*înnemuri*^{1} (a ~) (a imortaliza) (înv.) vb., ind. prez. 1 sg. şi 3 pl. *înnemur<u>e</u>sc*, imperf. 3 sg. *înnemure<u>a</u>*, conj. prez. 3 *să înnemure<u>a</u>scă*; *înnemuri*^{2} (*a se* ~) (reg.) (a se înrudi) vb. refl., ind. prez. 3 sg. *se înnemure<u>ş</u>te*, imperf. 3 sg. *se înnemure<u>a</u>*; conj. prez. 3 *să se înnemure<u>a</u>scă*}; {*învățat*^{1} s. m., pl. *învățați*; *învățat*^{2} s. n.; {*<u>o</u>chi*^{1} (organul vederii, mugur) s. m., pl. *<u>o</u>chi*, art. *<u>o</u>chii*; *<u>o</u>chi*^{2} (de fereastră, de pădure, la o împletitură, la plită, mâncare) s. n., pl. *<u>o</u>chiuri*; *och<u>i</u>*^{3} (a ~) vb., ind. prez. 1 sg. şi 3 pl. *och<u>e</u>sc*, imperf. 3 sg. *oche<u>a</u>*; conj. prez. 3 *să oche<u>a</u>scă*}; {*prevala*^{1} (a ~)

BDD-A31571 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:54:59 UTC)

(a predomina) vb., ind. prez. 3 *prevaleazã*; *prevala*^{2} (*a se ~*) (a se folosi) vb. refl., ind. prez. 3 *se prevaleazã*}; {*reda*^{1} (a ~) (a da din nou) vb., ind. prez. 1 sg. şi 3 pl. *redau*, 1 pl. *redăm*, 2 pl. *redaţi*, imperf. 3 sg. *redădea*, m.m.c.p. 1 sg. *redăduşem*, 1 pl. *redăduşerăm*; conj. prez. 3 *să redea*; imper. neg. 2 sg. *nu reda*; *reda*^{2} (a ~) (a descrie) vb., ind. prez. 1 sg. şi 3 pl. *redau*, 1 pl. *redăm*, 2 pl. *redaţi*, imperf. 3 sg. *reda*, m. m. c. p. 1 sg. *redasem*, 1 pl. *redaserăm*; conj. prez. 3 *să redea*; imper. neg. 2 sg. *nu reda*}; {*referi*^{1} (a ~) vb., ind. prez. 3 *referă*, imperf. 3 sg. *referea*; conj. prez. 3 *să refere*; *referi*^{2} *a se ~*) vb. refl., ind. prez. 3 *se referă*, imperf. 3 sg. *se referea*; conj. prez. 3 *să se refere*}; {*reflecta*^{1} (a ~) (a gândi) (*re-flec-*) vb., ind. prez. 3 *reflecteazã*; *reflecta*^{2} (a ~) (a răsfrânge, a oglindi) (*re-flec-*) vb., ind. prez. 3 *reflectă*}; {*soră*^{1} (grad de rudenie) s. f., pl. *surori*, g.-d. art. pl. *surorii*; *soră*^{2} (infirmieră) s. f., pl. *sore,* g.-d. art. *surorii*}; {*ţeapă*^{1} (par, aşchie) s. f., g.-d. art. *ţepii*; pl. *ţepi*; *ţeapă*^{2} (înşelăciune) (fam.) s. f., g.-d. art. *ţepei*; pl. *ţepe*}; {*uita*^{1} (a ~) (a da uitării) vb., ind. prez. 3 *uită*; imper. 2 sg. *uită*; *uită*^{2} (*a se ~*) (a privi) vb. refl., ind. prez. 3 *se uită*; imper. 2 sg. *uită-te*}; {*vară*^{1} (anotimp) s. g.-d. art. *verii*; pl. *veri*; *vară*^{2} (rudă) s. f., g.-d. art. *verei*; pl. *vere*}. La omonimele parţiale morfemele gramaticale sunt mijloace suplimentare de diferenţiere lexicală (Avram 1958), ceea ce face ca omonimia înregistrată la nivelul sistemului să fie, în uz, mult mai limitată.

Spre deosebire de acestea, omografele omonimelor totale, identice sub aspect categorial şi flexionar, reprezentând chiar prototipul omonimiei (omonimia totală), sunt trecute în plan secundar, consemnate pe orizontală, cu o succintă indicaţie semantică sau chiar fără nicio indicaţie: *cală* s.f., intrare unică pentru *cală*^{1} „încăpere a unei nave” şi *cală*^{2} „plantă”; *bancă* s.f., intrare unică pentru „instituţie financiar bancară” şi „obiect de mobilier urban”; vezi şi *puf*^{4}*, pui*^{2}*,* vezi *supra* **1.2.**

2.2.2. Sintagme omografe/omofone. Pe lângă cuvinte omografe, DOOM^{2} înregistrează ca intrări separate sintagme alcătuite din două cuvinte cu statut morfologic distinct. Acestea, deşi omografe, depăşesc sfera omonimiei lexicale, aparţinând unui tip special de omonimie, care ar putea fi numită omonimie sintagmatică: {*le-o*^{1} pr. + vb. aux. (*le-o da*); *le-o*^{2} pr. + pr. (*le-o da*)}; {*i-i*^{1} pr. + pr. (*banii i-i dau*); *i-i*^{2} (reg.) pr. + vb. (*i-i frig*)}; {*ne-o*^{1} pr. + vb. aux. (*ne-o veni*); *ne-o*^{2} pr. + pr. (*ne-o da*)}; {*n-o*^{1} adv. + pr. (*n-o cunoaşte*); *n-o*^{2} (pop.) adv. + vb. aux. (*n-o veni*)}; {*s-o*^{1} conjct. + pr. (*s-o ducă*); *s-o*^{2} pr. + vb. aux. (*s-o duce*)}; {*şi-a*^{1} conjct. + art. (în tempo rapid) (*şi-a mea*); *şi-a*^{2} conjct. + vb. aux. (în tempo rapid) (*şi-a mers*); *şi-a*^{3} pr. + vb. aux. (în tempo rapid) (*şi-a închipuit*)}; {*şi-ai*^{1} conjct. + art. (în tempo rapid) (*şi-ai mei*); *şi-ai*^{2} conjct. + vb. aux. (în tempo rapid) (*şi-ai mers, şi-ai merge*)}; {*şi-au*^{1} conjct. + vb. aux. (în tempo rapid) (*şi-au mers*); *şi-au*^{2} pr. + vb. aux. (în tempo rapid) (*şi-au închipuit*)}; {*şi-i*^{1} conjct. + pr. (in tempo rapid) (*şi-i văd*); *şi-i*^{2} pr. + pr. (în tempo rapid) (*şi-i închipuie*)}; {*şi-i*^{1} conjct. + pr. (în tempo rapid) (*şi-l văd*); *şi-l*^{2} pr. + pr. (în tempo rapid) (*şi-l închipuie*)}; {*şi-o*^{1} conjct. + pr. (în tempo rapid) (*şi-o văd*); *şi-o*^{2} pr. + pr. (în tempo rapid) (*şi-o închipuie*)}; {*ţi-i*^{1} pr. + pr. (*ţi-i da*); *ţi-i*^{2} (pop.) pr. + vb. (*ţi-i frig*)}; {*nici o*^{1} adv. + art. (*nu e proastă*

BDD-A31571 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:54:59 UTC)

şi nu e ~ persoană incultă); *nici o*[2] conjct. + num. (*n-am ~ soră, nici mai multe*)}; {*nici un*[1] adv. + art. (*nu e prost si nu e~ om incult*); *nici un*[2] conjct. + num. (*n-am ~ frate, nici mai mulţi*)}; {*nici una*[1] conjct. + num. (*~, nici mai multe*); *nici una*[2] conjct. + pr. (*~, nici alta*)}; {*o dată*[1] art. + s. f. (*~ memorabilă*); *o dată*[2] (*o singură dată*) num. (*pentru totdeauna*) *~ în viaţă*, *te mai rog ~*, *~ la două luni*)}. Scrierea acestor omofone este reflexul aplicării principiului sintactic în ortografia limbii române, care nu intră în sfera de interes strict a dicţionarului de faţă. Ortografia, ortoepia şi seriile omografe ale fiecăruia dintre cuvintele implicate în aceste sintagme sunt consemnate la unităţile lexicale respective. Unităţi omofone, dar neomografe, corelate cu una, respectiv două unităţi lexicale apar şi la dublete ca *cel / ce-l, cei / ce-i, nul / nu-l, sa / s-a, neam / ne-am* etc., care ar putea fi numite omonime lexico-sintagmatice. Operând cu conceptul de omonime, în loc de omografe, soluţia de compromis ar fi eliminarea totală a acestor sintagme din inventar, ele neîndeplinind condiţia esenţială de unităţi lexicale, şi prezentarea lor în anexe, date fiind relevanţa pentru sistemul ortografic românesc şi problemele de ortografie pe care le pun utilizatorilor.

O problemă particulară apare la înregistrarea articolelor hotărâte. Unităţile din clasa articolului propriu-zis sunt tratate diferit: sunt înregistrate articolele nehotărâte independente (*un, o, nişte*), dar nu sunt înregistrate articolele hotărâte lipsite de independenţă formală *(-a, -i, -le*). Astfel, doar articolele *un*, *o, nişte* sunt prinse în serii de omografe. În accepţia tradiţională (subiacentă DOOM[2]) asupra articolului ca parte de vorbire, absenţa din listă a articolelor hotărâte nu se justifică, chiar dacă sunt lipsite de independenţă formală. Dat fiind faptul că sunt întotdeauna conjuncte, ele nu pot figura în serii de omografe, dar contractează relaţii importante de omonimie, cu repercusiuni asupra ortografierii unor cuvinte. Deci şi în acest caz, înregistrarea omonimelor, nu a omografelor, ar fi avantajoasă.

2.2.3. Omografe *vs* omonime ale formelor-tip. Dacă dicţionarul şi-ar fi propus să înregistreze omonime lexicale, inventarul acestora ar fi fost complet odată cu înregistrarea tuturor formelor-tip omonime, având în vedere că forma-tip a unui lexem subsumează ansamblul formelor paradigmatice. Cum, însă, DOOM[2] îşi propune să înregistreze omografe, lista seriilor evidenţiate cu indice la umăr este incompletă şi generează inconsecvenţe.

Înregistrând doar omografe ale formelor-tip se pierd din vedere diverse forme din paradigma flexionară a cuvintelor (i.e. omonimele lexico-morfologice), care intră în diverse relaţii de omografie. Chiar dacă dicţionarul nu evidenţiază explicit aceste serii omografe, cititorul poate totuşi recupera indirect unele dintre acestea printr-o lectură mixtă − pe orizontală (lectura formelor paradigmatice ale unui cuvânt) şi pe verticală (lectura formelor-tip ale unor cuvinte diferite, omografe). De exemplu, pornind de la o intrare în dicţionar (*bătătoare*) şi o serie de omografe {*bătător*[1] şi *bătător*[2]} − ***bătătoare*** (mai de rufe, maşină, palmă de covoare) s.f., g.-d. art. *bătătorii*; pl. ***bătători***; {*bătător*[1] adj. m., pl. ***bătători***; f. sg. şi pl. ***bătătoare***; *bătător*[2] (suport de bătut covoare) s.n., pl. ***bătătoare***}; ***bătători*** (a~) vb. −, cititorul

BDD-A31571 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:54:59 UTC)

recuperează omografele {*bătătoare*[1] s.f., *bătătoare*[2] adj. f. sg. şi *bătătoare*[3] s.n. pl}, respectiv {*bătători*[1] s.f. pl., *bătători*[2] adj. m. pl., *bătători*[3] vb.}. Alte omografe însă (*vii*[1] adj. m. pl. şi *vii*[2] vb., prez. 2. sg. sau *vine*[1] vb., prez. 3 sg şi *vine*[2] s., în expresia *pe vine*) nu sunt recuperabile deoarece DOOM[2] nu înregistrează formele paradigmatice neproblematice, în acest caz, cele de persoana 2 şi 3 prezent ale verbului *a veni* (*vii,* respectiv *vine*).

Un caz particular îl reprezintă cuvintele cu paradigme supletive şi neregulate. Pentru formele supletive din paradigma pronumelor personale, pentru verbele neregulate *a avea* şi *a fi* şi pentru articolul posesiv-genitival sunt înregistrate omografe ale unor forme paradigmatice: {*mă / măi*[1] (fam.) interj.; ***mă*[2]**, *-mă, mă-, -mă-* v. *eu*}; {*mi*[1] (notă muzicală) s. m., pl. *mi; **mi*[2]**, *-mi, mi-, -mi-* v. *eu*}; {*ni*[1] interj.; ***ni*[2]**, *ni-, -ni-* pr. v. *noi*}. {***a*[1]** (vb. aux. pers. 3. sg.), ***a*[2]** art. pos.-gen. f. sg., ***a*[3]** adj. pron., *a*[4] interj., *a*[5] prep.; *ai*[1] art. pos. -gen. m. pl., *ai*[2] interj., *ai*[3] (usturoi, mamifer) (reg., rar), s. m. sg. ***ai*[4]** vb.}; {*fie*[1] conjcț; ***fie*[2]** **vb.** v. *fi*; *fiu*[1] [pron. fiŭ] s. m., art. *fiul*; pl. *fii*, art. *fiii* (fi-ii); ***fiu*[2]** vb. v. *fi*}.

2.2.4. Omografele şi conversiunea. Un număr relativ mare de dublete omografe din DOOM[2] sunt formate din perechi ai căror termeni se află în relație de conversiune, purtătoare ale unui număr mare de seme lexicale comune, dar cu seme gramaticale diferențiatoare: {*dedesubt*[1] (in partea de jos, sub ceva) adv.; *dedesubt*[2] s. n., pl. *dedesubturi*}; {*destul*[1] adj. m., pl. *destui*; f. *destulă*, pl. *destule*; g.-d. pl. m. şi f. *destulor* (antepus, neprecedat de alt determinant cu forma cazuală marcată)/ac. m. *a (la) destui*, f. *a (la) destule* (*voturile destulor tineri/acestor destui tineri/a destui tineri; s-a adresat destulor tineri/acestor destui tineri/la destui tineri*); *destul*[2] (suficient de, aproximativ, relativ) adv. (*~ de buni*)}; {*deodorant*[1] (*de-o*) adj. m., pl. *deodoranți*; f. *deodorantă*, pl. *deodorante*; *deodorant*[2] (*de-o-*) s. n., pl. *deodorante*}; {*dermatograf*[1] (creion ~) (*-to-graf*) adj. m.; pl. f. *dermatografe*; *dermatograf*[2] (*-to-graf*) s. n., pl. *dermatografe*}; {*frumos*[1] adj. m., pl *frumoși*; f. *frumoasă*, pl. *frumoase*; *frumos*[2] s. n.}; {*întrerupător*[1] adj. m., pl. *întrerupători*, f. sg. si pl. *întrerupătoare*; *întrerupător*[2] s. n., pl. *întrerupătoare*}; {*tiroidă*[1] adj. m.; f. *tiroidă*, pl. *tiroide; tiroidă*[2] s. f., g.-d. art. *tiroidei*; pl. *tiroide*}.

În această categorie de omografe sunt recurente trei tipuri de inconsecvențe: (i) neînregistrarea tuturor situațiilor de omografie adjectiv/adverb; (ii) precizarea inconsecventă a paradigmei flexionare; (iii) înregistrarea inconsecventă a omografiei adjectiv/substantiv.

Astfel, în timp ce *destul*[1] adj. şi *destul*[2] adv. sunt incluse într-o serie omografă (vezi *supra*), la fel {*încet*[1] adj. m., pl. *înceți*; f. *încetă*, pl. *încete*; *încet*[2] / *încet-încet* adv.}[7]; {*conform*[1] adj. m., pl. *conformi*; f. *conformă*, pl. *conforme; conform*[2] adv.}; {*jos*[1] adj. m., pl. *joşi*; f. *joasă*, pl. *joase*; *jos*[2] adv.}, pentru *greu* nu este înregistrat şi adverbul corespunzător, ci doar adjectivul şi substantivul

[7] Considerăm că înregistrarea în dicționar a adverbului repetat este superfluă, având în vedere că repetiția este un procedeu sintactic, care apare la substantiv, adjectiv, adverb, verb, interjecție în diverse contexte şi cu diverse funcții stilistice.

BDD-A31571 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:54:59 UTC)

abstract {*greu*[1] adj. m., pl. *grei*; f. *grea*, art. *greaua*, pl. *grele*; *greu*[2] s. n., art. *greul*}, ca şi la {*frumos*[1] adj. m., pl *frumoşi*, f. *frumoasă*, pl. *frumoase*; *frumos*[2] s. n.}[8].

Probleme de înregistrare cu consecinţe asupra configuraţiei seriilor de omografe apar la adjectivele care prin conversiune dau naştere unui substantiv animat sau la două substantive, unul animat, celălalt abstract. Uneori adjectivul şi substantivul sunt înregistrate ca intrări distincte în dicţionar, formând deci un dublet de omografe: {*grăsun*[1] adj. m., pl. *grăsuni*; f. *grăsună*, pl. *grăsune*; *grăsun*[2] s. m., pl. *grăsuni*}; {*guvernant*[1] (rar) adj. m., pl. *guvernanţi*; f. *guvernantă*, pl. *guvernante*; *guvernant*[2] s. m., pl. *guvernanţi*}; {*îngrijitor*[1] (înv.) adj. m., pl. *îngrijitori*; f. sg. şi pl. *îngrijitoare*; *îngrijitor*[2] s. m., pl. *îngrijitori*}. Alteori, substantivul animat nu este înregistrat, ci doar adjectivul şi substantivul abstract: {*frumos*[1] adj. m., pl *frumoşi*; f. *frumoasă*, pl. *frumoase*; *frumos*[2] s. n.}. Cel mai frecvent însă, adjectivul cu formă masculină şi substantivul masculin, pe de o parte, adjectivul cu formă de feminin şi substantivul feminin, pe de altă parte, sunt înregistrate în cadrul aceleiaşi intrări de dicţionar, deşi aparţin unor categorii gramaticale diferite, având deci seme gramaticale diferite, precum şi structuri morfematice distincte (substantivul feminin are în structură sufixul moţional *-ă*): {*hipotensiv*[1] adj. m., s. m., pl. *hipotensivi*; adj. f., s. f. *hipotensivă*, pl. *hipotensive*; *hipotensiv*[2] s. n., pl. *hipotensive*}; {*necunoscut*[1] adj. m., s. m., pl. *necunoscuţi*; adj. f., s. f. *necunoscută*, pl. *necunoscute; necunoscut*[2] s. n.}; {*negru*[1] (*ne-gru*) adj. m., s. m., art. *negrul*, pl. *negri*, art. *negrii*; adj. f. *neagră*, pl. *negre*; *negru*[2] (*ne-gru*) s. n., art. *negrul*}; {*pisălog*[1] adj. m., s. m., pl. *pisălogi*; adj. f., s. f. *pisăloagă*, pl. *pisăloage*; *pisălog*[2] s. n., pl. *pisăloage*}; {*inconştient*[1] (*-şti-ent*) adj. m., pl. *inconştienţi*; f. *inconştientă*, pl. *inconştiente*; *inconştient*[2] (-şti-ent) s. n.}; {*iubit*[1] adj. m., s. m., pl. *iubiţi*; adj. f., s. f. *iubită*, pl. *iubite*; *iubit*[2] s. n.}; {*îndrumător*[1] adj. m., s. m., pl. *îndrumători*; adj. f., s. f. sg. şi pl. *îndrumătoare*; *îndrumător*[2] s. n., pl. *îndrumătoare*}.

Pe lângă înregistrarea consecventă a adjectivelor şi a adverbelor omonime omografe, a substantivelor animate şi abstracte omonime şi omografe, ar fi profitabil să se renunţe la convenţia înregistrării substantivelor şi adjectivelor cu aceeaşi formă sub aceeaşi intrare de dicţionar, urmând ca acestea să fie evidenţiate în serii de trei omonime, în loc de serii de 2 omonime convenţionale, chiar dacă procedeul actual oferă avantajul economiei de spaţiu tipografic.

2.2.5. Omografele neliterare. Deoarece DOOM[2] este un dicţionar normativ al limbii literare, o viitoare ediţie ar trebui să renunţe la variantele neliterare: cuvinte învechite, regionale, familiare, argotice etc., care, conform prescripţiilor academice, ar trebui eliminate din exprimarea îngrijită a persoanelor educate. Rămâne ca ele să fie consemnate în dicţionarele explicative, care reflectă sistemul limbii în ansamblu, nu doar varianta sa normată. Faptul că variantele neliterare pot

[8] Din exemplu se poate observa şi cum pentru s.n. *greu*[2] se dă forma articulată a abstractului, în timp ce la *frumos*[2] această formă nu este precizată.

BDD-A31571 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:54:59 UTC)

fi fructificate în uzul curent sau în literatură cu scop expresiv nu le conferă statutul de forme literare; dimpotrivă, tocmai caracterul lor marcat neliterar este generator de valoare expresivă. Lăsând la o parte literatura, care se supune unor convenţii particulare ale genului, în uzul curent unele dintre aceste forme au încetat să existe (arhaismele), altele (cuvinte populare şi dialectale) sunt susceptibile de a apărea doar în uzul local oral, nu şi în cel scris. Odată cu eliminarea din DOOM a cuvintelor neliterare, unele serii omografe ar dispărea sau şi-ar schimba configuraţia: {*ajut<u>o</u>r*[1] (persoana) (rar) s. m., pl. *ajut<u>o</u>ri*; *ajut<u>o</u>r*[2] (sprijin, persoană) s. n., pl. *ajuto<u>a</u>re*}; {*le<u>a</u>fă*[1] (retribuţie) s. f., g.-d. art. *l<u>e</u>fii*; pl. *l<u>e</u>furi*; *le<u>a</u>fă*[2] (găvan) (reg.) s. f., g.-d. art. *l<u>e</u>fii*; pl. *l<u>e</u>fi*}; {*left*[1] (monedă) s. m., pl. *l<u>e</u>fti*; *l<u>e</u>ft*[2] (podoabă) (înv.) s. n., pl. *l<u>e</u>fturi*}; {*j<u>u</u>r*[1] (jurat) (înv.) s. m., pl. *j<u>u</u>ri*; *j<u>u</u>r*[2] (împrejurime) s. n.; *j<u>u</u>r*[3] (jurământ) (pop.) s. n., pl. *j<u>u</u>ruri*}; {*m<u>a</u>rţ*[1] (la jocul de table) s. n.; *m<u>a</u>rţ*[2] (martie) (pop.) s. n., g.-d. *lui m<u>a</u>rţ*; *m<u>a</u>rţ*[3] (mărţişor) (pop.) s.n., pl. *m<u>a</u>rţuri*}; {*sict<u>i</u>r*[1] (arg., fam.) interj.; {*sict<u>i</u>r*[2] (arg., fam.) s. n., pl. *sict<u>i</u>ruri*}.

Seriile omonime conţinând unul sau mai mulţi termeni neliterari ar putea fi numite omonime transliterare (= care transcend uzul literar). Conceptul ar fi util pentru comunicarea dintre membrii unor (sub)grupuri sociale, când folosirea unor omonime transliterare poate fi sursa unor neînţelegeri. A avea însă în vedere astfel de aspecte în DOOM[2] contrazice chiar conceptul de normă unică supradialectală.

2.2.6. Omografele artificiale. Unele serii de omografe sunt artificial constituite de redactori şi ar trebui eliminate.

Un tip rezultă din analiza internă a unor locuţiuni cu structură azi neanalizabilă, dintre care unele cu uz limitat. Uneori, unul dintre termenii incluşi în grupul de omografe nici nu mai are azi circulaţie independentă: {*am<u>a</u>n*[1] (înv.) interj., *am<u>a</u>n*[2] (în expr. la ~) s. n.}; {*capo<u>t</u>*[1] (la jocul de cărţi) (înv.) (în expr. *a face* ~) adj. invar., *capo<u>t</u>*[2] (îmbrăcăminte, învelitoare) s. n., pl. *capo<u>a</u>te*}; {*băbăl<u>u</u>c*[1] (din ~) (înv., reg.) loc. adv. *băbăl<u>u</u>c*[2]/*băbăl<u>u</u>că* (reg.) s. m./s. f.}; {*m<u>a</u>ximum*[1] adv. (~ doi); *m<u>a</u>ximum*[2] (la ~) loc. adv. *m<u>a</u>ximum*[3] s. n., art. *m<u>a</u>ximumul*}; {*nedr<u>e</u>pt*[1] (ne-drept) adj. m., pl. *nedr<u>e</u>pţi*; f. *nedre<u>a</u>ptă*, pl. *nedr<u>e</u>pte*; *nedr<u>e</u>pt*[2] (pe ~) (*ne-drept*) loc. adv.}; {*văz<u>u</u>te*[1] (din ~) loc. adv.; *vaz<u>u</u>te*[2] (*pe* ~) loc. adv}.

Alt tip este reprezentat de seriile care includ unul sau doi termeni care aparţin metalimbii: *a* (literă), *a* (sunet); *ă* (literă), ă (sunet); *b* (literă), *b* (sunet) etc.; *<u>a</u>lfa*[1] (plantă), *<u>a</u>lfa*[2] (literă grecească, transliterată); *f<u>i</u>*[1] (literă grecească, transliterată), *f<u>i</u>*[2] (verb) etc. În plus, diferenţa flexionară consemnată nu pare să reflecte realitatea lingvistică: *ă*[1] (literă) s.m./s.n., pl. *ă/ă-uri* vs *ă*[2] (sunet) s.m., pl. *ă*. Cf. „Spui prea multe *ă-uri*/ Încearcă să vorbeşti cu mai puţine *ă-uri*”.

2.2.7. Omografe şi variante. Pentru a capta dinamica uzului, DOOM[2] acceptă variante, pe care le înregistrează în ordinea preferinţei. În consecinţă, unele omografe sunt înregistrate cu variantele lor, care pot apărea la cuvintele-titlu, ca în seria {*<u>a</u>x*[1]/*<u>a</u>xă*[1] (tehn., anat.) s. n./s. f., pl. *<u>a</u>xuri/<u>a</u>xe*; *<u>a</u>x*[2] (mat., fiz.) v. *<u>a</u>xă*[2]*; <u>a</u>xă*[2]/*<u>a</u>x*[2] (mat., fiz.) s. f./s. n., pl. *<u>a</u>xe*}; la una dintre formele flexionare, ca în seria {*v<u>i</u>rus*[1] (program de calculator) s. m., pl. *v<u>i</u>ruşi; v<u>i</u>rus*[2] (agent patogen) s. n., pl.

BDD-A31571 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:54:59 UTC)

virusuri/viruşi[9]}; la indicațiile de accentuare {*apendice*[1] (adaos) s. n., pl. *apendice*; *!apendice/apendice*[2] (prelungire a intestinului) s. n., pl. *apendice/apendice*}. Notarea pe verticală a omografelor interferează cu notarea pe orizontală a variantelor morfologice sau fonetice ale unui lexem. Dincolo de caracterul prolix al notației, care face dificilă lectura dicționarului pentru nespecialist, se observă că perechile omografe constituite sunt alcătuite dintr-un termen preferat şi unul nepreferat: {*ax*[1] (preferat de normă), *ax*[2] (nepreferat de normă)}, respectiv {*axă*[1] (nepreferat de normă)}, *axă*[2] (preferat de normă)}. În fapt, astfel de omografii nu există la nivelul sistemului, ci doar în uzul unora dintre vorbitori, fiind eventual omografii la nivelul uzurilor individuale. Deşi acceptarea variantelor în DOOM[2] evidențiază caracterul dinamic al normei în raport cu uzul, soluția încalcă un principiu important al dicționarelor normative, care nu ar trebui să înregistreze uzul fluctuant, ci sistemul limbii literare la un moment dat, devenind astfel un model prescriptiv pentru uz. Variantele din uz interesează activitatea de normare din forul academic doar în momentul în care, în baza evidențelor culese „pe teren", se decide actualizarea normei prin înlocuirea unor forme depăşite de uz. De aceea, credem că după actuala ediție „de tranziție" a DOOM[2], viitoarea ediție ar trebui să elimine variantele lexicale, flexionare şi accentuale.

Pentru variantele poziționale din sistem, înregistrarea separată ar aduce mai multă claritate pentru utilizator: {*meu/al meu*[1] adj. pr., *meu/al meu*[2] pron. etc.}; {*atât/atâta*[1] (dar numai: *atât el, cât şi ea; atât de mult; cu atât mai mult*) adv.; {*atât/atâta*[2] adj. pr. m., pl. *atâți/atâția* (*-ția*); f. *atâta*, pl. *atâtea*; g.-d. pl. m. şi f. *atâtor*/ac. m. *a atâți*, f. *a atâtea*; *atât/atâta*[3] pr. m., pl. *atâția (-ția*); f. *atâta*, pl. *atâtea*; g.-d. pl. m. şi f. *atâtora*}.

3. CONCLUZII

În concluzie, în perspectiva elaborării unei noi ediții a DOOM, propunem: (a) schimbarea principiului, în sensul înregistrării omonimelor, nu a omografelor, pentru un grad sporit de adecvare teoretică, descriptivă şi practică (**2.2.**); (b) înregistrarea atât a omonimelor parțiale, cât şi a omonimelor totale, acestea din urmă reprezentând chiar prototipul relației (**2.2.1.**); (c) pentru aplicarea consecventă a principiului înregistrării unor cuvinte ca intrări în dicționar, eliminarea sintagmelor omografe şi, dată fiind importanța lor în sistemul ortografic al limbii române, înregistrarea într-o anexă, alături de omonimele lexico-sintagmatice − omofone, dar neomografe (**2.2.2.**); (d) corectarea inconsecvenței în privința înregistrării omografelor − care, în fapt, sunt omografe ale formelor-tip − prin precizarea explicită privind înregistrarea omonimelor lexicale în forma-tip, ca reprezentante ale paradigmelor flexionare (**2.2.3.**); (e) refacerea seriilor omonime

[9] În loc de *virus*[2] s. n./s. m. pl. *virusuri*/*viruşi*.

BDD-A31571 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:54:59 UTC)

care includ lexeme aflate în relație de conversiune, respectând consecvent principiul apartenenței cuvintelor la categorii lexico-gramaticale distincte (**2.2.4.**); (f) eliminarea termenilor neliterari şi, odată cu ei, a seriilor omonime care conțin unul sau mai mulți astfel de termeni (**2.2.5**); (g) eliminarea omografelor/omonimelor artificiale, incluzând termeni arhaizați, extraşi din locuțiuni azi neanalizabile sau termeni din metalimbaj (**2.2.6.**); eliminarea variantelor lexicale şi flexionare şi, odată cu ele, a unor serii de omonime (**2.2.7.**).

SURSE

DOOM^2, *Dicționar ortografic, ortoepic şi morfologic al limbii române*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2005.

BIBLIOGRAFIE

Asan 1960 = Finuța Asan, „Observații cu privire la omonime”, în PLG II, p. 113–124.

Avram 1958 = Mioara Avram, „Mijloace morfologice de diferențiere lexicală în limba română”, în *Studii şi cercetări lingvistice,* IX, 3, p. 315–336.

Barbarosa, Ferrari, Resende 2003 = Filipe Barbosa, Lilian Ferrari, Fernando Gil Resende, „A methodology to analyze homographs for a Brazilian Portuguese TTS system”, în *International Workshop on Computational Processing of the Portuguese Language*, Berlin, Heidelberg, Springer.

Băncilă 2007 = Florina-Maria Băncilă, *Omonimia în limba română – privire monografică*, Timişoara, Editura Excelsior Art.

Beretta, Fiorentino Poeppel 2005 = Alan Beretta, Robert Fiorentino, David Poeppel, „The effects of homonymy and polysemy on lexical access: An MEG study”, în *Cognitive Brain Research*, 24, 1, p. 57–65.

Bidu-Vrănceanu, Forăscu 2005 = Angela Bidu-Vrănceanu, Narcisa Forăscu, *Limba română contemporană. Lexicul*, Bucureşti, Editura Humanitas Educațional, colecția Repere.

Bucă, Evseev 1976 = Marin Bucă, Ivan Evseev, *Probleme de semasiologie,* Timişoara, Editura Facla.

Coteanu, Forăscu Bidu-Vrănceanu 1985 = Ion Coteanu, Narcisa Forăscu, Angela Bidu-Vrănceanu, *Limba română contemporană. Vocabularul,* ediție revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică.

Diaconescu 1959 = Paula Diaconescu, „Omonimia şi polisemia”, în PLG, I, p. 133–153.

Felecan 1980 = Nicolae Felecan, „Omonimia, polisemia şi sistemul limbii”, în *Buletin ştiințific*, vol. V, p. 17– 21.

Forăscu 2000 = Narcisa Forăscu, „Omonimia”, *Limba şi literatura română*, XXIX, 1, p. 3–7.

Gawlick-Grendell, Woltz, 1994 = Lisa A. Gawlick-Grendell, Dan J. Woltz, „Meaning dominance norms for 120 homographs”, în *Behavior Research Methods, Instruments, & Computers* 26, 1, p. 5–25.

Geis Winograd 1974 = Mary Fulcher Geis, Eugene Winograd, „Norms of semantic encoding variability for fifty homographs”, în *Bulletin of the Psychonomic Society,* 3, 6, p. 429–431.

Hristea 1984 = Teodor Hristea, *Sinteze de limba română,* ediția a III-a revăzută şi din nou îmbogățită, Bucureşti, Editura Albatros.

BDD-A31571 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:54:59 UTC)

Leinenger, Rayner 2013 = Mallorie Leinenger, Keith Rayner, „Eye movements while reading biased homographs: Effects of prior encounter and biasing context on reducing the subordinate bias effect", în *Journal of Cognitive Psychology*, 25, 6, p. 665–681.

Moldovan 1999 = Valentin Moldovan, *Omonimia şi polisemia. Limite şi interferenţe (cu referire specială la limba rusă contemporană)*, Arad, Editura Viaţa Arădeană.

Moldovan, Ispas 1973 = Valentin Moldovan, B. Ispas, „Polisemie sau omonimie?", în *Analele Universităţii Timişoara*, XI, p. 272–276.

Moroianu 1997 = Cristian Moroianu, „Dublete etimologice – sincronie şi diacronie", în *Limbă şi literatură*, XLII, vol. II, p. 20–27.

Moroianu 1999 = Cristian Moroianu, „Omonimia în sfera lexicului", în *Limbă şi literatură*, 1999, p. 23–33.

Moroianu 2005 = Cristian Moroianu, *Dublete şi triplete etimologice în limba română*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.

PLG I, 1959 = *Probleme de lingvistică generală*, vol. I, redactor responsabil Alexandru Graur, Bucureşti, Editura Academiei.

PLG II, 1960 = *Probleme de lingvistică generală*, vol. II, redactor responsabil Alexandru Graur, Bucureşti, Editura Academiei.

Samlowski, Wagner Möbius 2013 = Samlowski, Barbara, Petra Wagner, Bernd Möbius, „Effects of lexical class and lemma frequency on German homographs", în *Proceedings of Interspeech*.

Zugun 1968 = Zugun, Petru, „Privire generală asupra omonimiei latino-romanice", în *Studii şi cercetări lingvistice,* XIX, 6, p. 617–629.

AN ANALYSIS OF THE HOMOGRAPHS LISTED IN DOOM^2
(Abstract)

The article analyzes the homographs listed in DOOM^2 and makes suggestions for the future edition DOOM^3. It is argued in favor of a unified treatment of homonyms for a higher theoretical and descriptive adequacy, advanced normative relevance, and practical advantages for the users of the dictionary.

Cuvinte-cheie: DOOM^2**,** omonime, omografe, principii de înregistrare în dicţionar.

Keywords: *The Orthographic, Orthoepic, Morphologic Dictionary of Romanian*, second edition (= DOOM^2), homonyms, homographs, lexicographic principles.

Institutul de Lingvistică al Academiei Române
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti"
Bucureşti, Calea 13 Septembrie nr. 13
Facultatea de Litere, Universitatea din Bucureşti
Str. Edgar Quinet nr. 5–7
vasilescu.andra@gmail.com

BDD-A31571 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:54:59 UTC)